

С. І. Польовий,
*здобувач вищої освіти,
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
(Державний університет «Житомирська політехніка»)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Беззаперечно, провідна роль на війні належить солдатові. Його бойовий настрій, поведінка та ставлення до військового обов'язку є вкрай важливими аспектами. Військовослужбовці повинні свідомо підходити до власної підготовки, формувати психологічну стійкість, вміння та навички ведення бойових дій у складних умовах обстановки. Особливості дій під час бою, зокрема під час інтенсивного обстрілу противника та за відсутності відпочинку, – це суворе випробування фізичних і психічних сил військовослужбовця, його здатності активно протистояти дії екстремальних, у крайній несприятливих для життя, чинників, зберігати волю і рішучість задля виконання поставленого йому бойового завдання. Водночас, у військовослужбовців протилежних сторін спостерігається запекле протистояння цілей, мотивів, переконань, настроїв, волі та думок. Тому лише психологічно готовий та психологічно стійкий до бойових дій особовий склад здатен витримувати специфічні психологічні впливи в умовах стресу та високоефективно виконувати поставлені службово-бойові завдання.

Морально-психологічний стан особового складу, його здатності переносити фізичні та психічні навантаження на межі ресурсу власного організму, здатність долати страх у бою та зберігати волю до перемоги – домінуючі характеристики сучасного бою. Як свідчать численні дослідження та досвід бойових дій, противник намагається активно впливати на моральні та психологічні якості військовослужбовців, їхній психофізичний стан, настрій та бойову активність підрозділу, що є основним чинником наявності

численних психогенних втрат. Від того, у якої із протидіючих сторін моральні та психологічні установки будуть краще сформовані та адекватно відповідатимуть вимогам сучасного бою, значною мірою буде залежати її перемога – результат бою. Все це робить актуальною та практично ваговою діяльність командирів, офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, штабів щодо організації психологічної підготовки до бойових дій – подолання особовим складом негативного впливу бойових стрес-чинників. Тому нині актуальним постає питання не лише врахування морального чиннику, але й якісної та ґрунтовної методики психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій з урахуванням досвіду ведення російсько-української війни та стандартів підготовки НАТО. До пріоритетних завдань з питань організації моральнопсихологічного забезпечення діяльності частин у надзвичайних (екстремальних) ситуаціях належить: організація заходів психологічної підготовки, психологічної допомоги та психологічної реабілітації військовослужбовців.

Психологічна підготовка особового складу – цілісний і організований процес формування у військовослужбовців психологічної стійкості і психологічної готовності до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, що різко змінюється, під час тривалої нервовопсихічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку у мирний і воєнний час.

Основними напрямками психологічної підготовки є:

формування мотиваційних основ бойової діяльності військовослужбовців;

інформування особового складу про навчально-бойові завдання, способи і прийоми їх розв'язання;

залучення особового складу до активних практичних дій у процесі бойової підготовки в умовах, близьких до реального бою.

Основними завданнями психологічної підготовки визначено:
формування у військовослужбовців психологічної готовності та стійкості до психотравмуючих чинників сучасних бойових дій;
створення психологічних передумов високої бойової активності особового складу;

формування в особового складу високого бойового духу, психологічної стійкості та набуття фізичної готовності для виконання завдань за призначенням;

підготовка військовослужбовців до виконання бойових завдань; адаптація військовослужбовців до бойових умов, їх навчання основним способам самозахисту;

формування впевненості особового складу в своїх силах, можливості виконувати поставлені завдання;

підготовка військовослужбовців до дій в умовах відриву від основних сил;

навчання особового складу методам попередження психотравмування; набуття навичок у наданні першої психологічної допомоги (самодопомоги).

Вид психологічної підготовки – це визначена сукупність цілей, завдань і засобів їх вирішення в умовах, які склалися. Залежно від цільових установок та ступеня охоплення особового складу розрізняють колективну та індивідуальну психологічну підготовку, а за рівнями проведення та змістом наповнення – на загальну, спеціальну та цільову.

Загальна психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, завданням якого є формування та удосконалення єдиних для військовослужбовців психологічних якостей згідно з вимогами сучасних бойових дій. Матеріал для планування занять використовується відповідно до стандарту психологічної підготовки. Виконання завдань загальної психологічної підготовки досягається формуванням у

військовослужбовців визначеної мотивації, спрямовується на навчання їх прийомам психічної саморегуляції, зняття негативних психічних станів, методам надання собі і співслужбовцям першої психологічної допомоги, способам виживання в екстремальних умовах, згуртування, злагодження, підвищення соціально-психологічної сумісності та стійкості військових підрозділів.

Спеціальна психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, завданням якого є розвиток специфічних військово-професійних якостей військовослужбовців відповідно до виду (роду) військ (сил), напрацювання високої бойової активності та психологічної стійкості, навичок поведінки в екстремальних умовах. Організовується з обов'язковим урахуванням основних завдань, що покладені на військову частину, підрозділ відповідного виду, роду військ (сил). Значна частина завдань спеціальної психологічної підготовки вирішується в процесі стрільб, пусків ракет, проведення тренувань та навчань в умовах, максимально наближених до бойових дій з метою сприяння розвитку у військовослужбовців уваги, пам'яті, здатності протистояти стресам, характерним для конкретного виду (роду) військ (сил). Тематика занять та довідковий матеріал розробляються органом військового управління відповідного виду (роду) Збройних Сил України, затверджується та надається до підпорядкованих військових частин.

Цільова психологічна підготовка – вид психологічної підготовки особового складу, яка проводиться з метою максимального пристосування психофізіологічних функцій організму до умов виконання майбутнього бойового завдання, формування бойового психічного стану, чіткої внутрішньої установки на підготовку до конкретного бою. Тематика занять цільової психологічної підготовки затверджується відповідними командирами (начальниками), які відповідають за організацію та

проведення операції (ведення бою, бойового завдання). Вона проводиться в комплексі з тактичною (тактико-спеціальною) підготовкою особового складу та може бути розподілена на ряд етапів:

1-й етап (перед виконанням бойового завдання) – мобілізація особового складу на виконання (бойового) завдання;

2-й етап (безпосередньо в ході виконання бойового завдання) – запобігання негативним психічним станам, підтримання бойової готовності, ініціативності, мотивації;

3-й етап (після виконання бойового завдання) – зняття психічної напруженості, відновлення бойової готовності, підтримання пильності, запобігання стану відчуття розслабленості.

У процесі психологічної підготовки особового складу керівники заняття повинні імітувати різні бойові ситуації з метою набуття первинних бойових навичок. Чим ближче до реальності змодельовані умови бою, тим ближче за своєю психологічною структурою навчально-бойова діяльність наближається до бойової. У військовослужбовця, що здійснює навчально-бойову діяльність, мотиви, цілі, дії, операції повинні бути якомога більш схожі з тими, які потрібні для успішного вирішення реальних бойових завдань та які можуть виникнути в реальному бою. За емоційним забарвленням навчально-бойова діяльність також повинна бути схожа з бойовою.

Для відтворення психологічних чинників бою використовуються різноманітні прийоми моделювання бойової обстановки. Вони класифікуються за такими ознаками: засоби моделювання бою; модальність впливу (на зорове, слухове, тактильне або інше сприйняття); механізми впливу на військовослужбовців. За засобами моделювання психологічних чинників бою виділяють такі прийоми моделювання:

1. Словесно-знакові. При цьому моделюванні вплив на військовослужбовців здійснюється через другу сигнальну систему за допомогою слів, знаків, інформативних жестів. Це може бути розповідь, або пояснення про майбутній бій, можливості отримати травму, поранення тощо.

2. Наочні. При цьому моделюванні вплив здійснюється шляхом показу різних предметів (наприклад, після впливу на них стрілецької та інших видів зброї).

3. Комп'ютерні. Вплив на військовослужбовців здійснюється шляхом моделювання чинників бою в ході вирішення завдань та комп'ютерних ігор.

4. Тренажерні. Вплив здійснюється шляхом моделювання чинників бою з використанням технічних засобів, що сприяють виробленню у військовослужбовців тих або інших навичок і умінь.

5. Імітаційні. Вплив на військовослужбовців здійснюється з використанням засобів імітації зовнішніх ознак бойової обстановки.

6. Бойові. Вплив здійснюється шляхом моделювання чинників бою з використанням бойової техніки, озброєння і підручних засобів, що застосовуються для організації і ведення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Військова публікація ВП 1-00(160)237.31 Інструкція «Порядок роботи груп контролю бойового стресу у військових частинах Збройних Сил України», затверджена заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України 11.11.2022.

2. Кокун О.М., Клочков В.В., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій, метод. посіб. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.

3. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб./ За редакцією генерал-майора В. Клочкова. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 325 с.